

Maria Bohigas: “Joan Sales renuncià a escriure per editar els altres”

PERE ANTONI PONS

Maria Bohigas (París, 1969) és la néta de l'escriptor i editor Joan Sales, autor d'una de les novel·les més impressionants del segle XX, *Incerta glòria*, i d'un dels epistolaris més lúcids i clarificadors de què disposem sobre la Guerra Civil espanyola, les *Cartes a Màrius Torres*. Sales també fou el fundador i director d'una de les editorials més decisives en la història del país: Club Editor. Des de fa uns mesos, Maria Bohigas ha pres les regnes de l'editorial. En parlem.

- *Quan eres petita, com veies el teu pare, Joan Sales?*

- Per als néts, no era en absolut un personatge públic, ni un escriptor, tot i que sabíem que era editor. Jo tenia tretze anys quan es va morir, i en aquella edat no hauria sabut dir-te quin era el títol de la seva novel·la. El que sí que sabia, tot i que no se'n parlés molt sovint, era que havia estat soldat, que havia fet la guerra. Això era molt important. Per a mi l'avi era una persona que havia lluitat.

- *I que havia perdut?*

- No. Que havia lluitat. El que jo entenia, des del meu món infantil, era que havia tingut un fusell a les mans i havia disparat contra els altres. I que la història familiar tenia a veure amb la guerra: això era molt evident. La nostra no era una família que cultivés gaire la memòria, en el sentit d'ofèrir un discurs construït als descendents. A mi, el que em va fer descobrir més aquest passat de guerra va ser la història de la meva mare, que jo tenia clar que havia estat una nena que havia viscut la guerra i que havia crescut a Mèxic. La història de la meva mare és la que més em fascinava, i la història de la mare em duïa a la història dels meus avis. Tot plegat em resultava molt novel·lesc.

- *Com era el pare Joan Sales?*

- Absolutament meravellós. Això també té a veure com vivíem. Jo, els meus germans i els meus pares vivíem al suburbi de París, i sempre que teníem vacances escolars veníem a Catalunya. Durant els hiverns i les tardors, veníem a Barcelona, on hi havia el món familiar de cosins i oncles i avis. Els estius, els passàvem a un poblet del Priorat, que es diu Siurana, un poble que aleshores costava molt d'accedir-hi. Tardàvem un dia sencera, per arribar-hi. Per això un cop instal·lats ja no ens en bellugàvem. Era una illa dalt d'un cingle, on no hi havia mai forasters, només les tres o quatre famílies del poble i els estiuejants que

hi anàvem des de sempre, on sovint ens quedàvem sense electricitat i ens ho passàvem fabulosament bé.

- *Era a Siurana on el pare Joan Sales podia exercir més de pare, no?*

- Sí. Quan arribàvem nosaltres, s'aturava el món. Deixava tot el que feia i es consagrava a nosaltres: ens contava rondalles, ens portava a explorar el lloc (cada pedra i cada racó tenien una història, que sovint era ell mateix que se les inventava), ens ensenyava tot el que podia d'ensenyar-nos... Era com un mag.

- *A pesar dels obstacles que hagué de superar (la guerra perduda, l'exili, el difícil retorn a Catalunya), sembla que al teu pare mai no se'l menjaren ni el rancor ni l'amargor ni el desànim. És així?*

- Ressentiment, segur que no en va sentir mai. Amargor, sí. A mesura que m'he anat fent gran, he descobert que, a banda de la persona que jo coneixia (l'avi en el qual la cordialitat i l'entusiasme eren poderosíssims), hi havia també una persona que era clarament neurastènica. El protagonista d'*El vent de la nit*, el personatge del Cruells, n'és un reflex. Això m'ho han confirmat la meva mare i la meva àvia, pensant en els temps de l'exili a la Repúbli-

ca Dominicana. El meu avi era un home d'acció. L'acció el feia viure, i efectivament, malgrat totes les ensulsiades, si hi havia la possibilitat d'actuar, el que sempre prevalia era l'impuls. Això fa que sigui una figura poc usual en el món de les lletres. A veure: Joan Sales no deixa de ser un escriptor que va renunciar a escriure per dedicar-se a editar els altres.

- *Ho va percebre mai com un sacrifici, a això?*

- No ho sé. No ho he vist mai escrit en cap dels seus papers. Però també ens podríem preguntar si hauria estat escriptor si no hi hagués hagut la guerra. Hi ha escriptors a qui la vocació els neix a causa de l'impacte d'una experiència històrica: i jo crec que ell n'és un. El que jo he vist en correspondències és que cada cop que li demanen per què no escriu, ell no respon mai que és perquè s'ha de sacrificar pels altres. Sinó que respon: “Quan s'hagi exhaurit *Incerta glòria* ja en tornarem a parlar, perquè un escriptor sense públic no és res”. No era un ressentit, però és evident que el meu avi sentia una certa acritud envers el públic català.

- *Perquè considerava que no responien adequadament?*

- Considerava que no reaccionaven, en el sentit que es publicaven obres que després trigaven anys a esgotar els dos mil exemplars de tiratge, quan les obres en qüestió eren *La plaça del Diamant* o *Incerta glòria*, i que en canvi tothom –com passa ara– es comprava el premi Nadal, que podia ser qualsevol porqueria, però com que era en castellà, la llengua del poder, la gent feia cua per adquirir-los.

- *Com a editora, sents el mateix avui? Que publiquen grans llibres i que la gent no respon.*

- Encara em falta perspectiva per dir-ho: vaig posar-me en l'editorial fa només tres anys. La sensació que tinc és que la situació

ha canviat. Avui la producció editorial s'ha multiplicat prodigiosament, no és comparable als quaranta títols que sortien en català a finals dels anys 50. En l'epistolari amb Benguerel o Rodoreda, Sales sempre parla del catalanista de pedra picada que no es compra un llibre en català ni per casualitat. Jo no sé si això és encara vigent. El que veig, però, és que hi ha tota una sèrie d'escriptors en català que troben el seu públic. El més complicat, el pas més insegur, que editorialment més s'hauria de treballar avui, és que el públic català tingui ganes de llegir en la seva llengua materna obres que no són autòctones. Que la llengua materna es converteixi en la llengua de cultura que permeti entroncar amb autors de tot el món. Aquesta és la màxima responsabilitat dels editors catalans actuals. Evitar que siguem nosaltres mateixos els qui aconseguim la provincianització que fins ara sempre s'ha evitat.

- *Aquest és l'objectiu de Club Editor, ara que tu el dirigeixes?*

- Sí, efectivament. No és el mateix llegir en la llengua materna que en una altra llengua, que podrà ser llengua de cultura i llengua social. En aquest sentit, em sembla que la producció catalana està trobant un públic, cosa que no vol dir que no hi hagi buits i silencis en segons quins temes. En canvi, em sembla que hi ha una part molt important del lectorat català que s'ha avesat –fins al punt de no tenir-ne consciència– a comprar llibres en castellà. Per exemple: en el meu entorn familiar, et pots trobar que algú hagi comprat el Ruiz Zafón en català i en canvi hagin llegit qualsevol llibre de literatura estrangera en castellà. Hi ha una confusió absoluta, com si la llengua no fos important, quan resulta que, en literatura especialment, és molt important rebre un cert pensament en les teves paraules.

- *A Espanya, potser a més tenim el problema afegit que el llibre no ha ocupat mai un lloc central.*

- Exacte. A França, la gent llegeix molt més. Tu vas amb metro i veus algú llegint Kierkegaard. Què vol dir això? Que la gent que s'ha educat en l'escola francesa, almenys fins a èpoques recents, perquè no estic segura que duri gaire, és gent que ha tingut clar que el llibre és la forma d'accés a l'esperit crític i la cultura. Que no n'hi ha d'altre més important. Absolutament cap. No és una qüestió de punt de vista. És així: el llibre és el que la humanitat s'ha inventat per transmetre coneixement i pensament. I para de comptar. Quan vas en metro a Barcelona, en canvi, veus molt poca gent llegint, i el que solen llegir són *Ken Follets* i *Dan Browns*. I gairebé sempre en castellà.

- *Què falla, perquè la cosa sigui així? L'oferta d'obres traduïdes en català és molt bona.*

- No hi estic d'acord. Si compares el catàleg d'Edicions 62 avui amb el de fa quaranta anys, tens la sensació que hi ha hagut una regressió, quan en teoria ara la situació és més propícia perquè les coses es facin bé. És un altre motiu recurrent en les cartes del meu avi. La idea que els catalans només reaccionen en l'adversitat. En època de normalitat, en canvi, això és la migdiada general.

FOTOGRAFIES: CARLES DOMÈNEC

- *A Club Editor, el teu pare publicà algunes de les millors obres de la literatura catalana moderna, entre elles obres de Blai Bonet i Llorenç Villalonga. Quina valoració en feia, de la seva feina com a editor?*

- La veritat és que no ho sé. No en deia mai res, ni va deixar escrita mai cap ratlla que servís com a indicador. És també en aquest sentit que abans et deia que el meu avi era un home d'acció. No de balanç. En la correspondència amb Xavier Benguerel, que va ser el seu soci a Club Editor durant molts anys, en les cartes que s'escriuen quan es llancen a muntar l'editorial, que aspirava a ser una Biblioteca Catalana de Novel·la (com resa el lema de la col·lecció), el meu avi li va repetir: “Jo em dono vuit anys. Si d'aquí a vuit anys el cadàver no ha reaccionat, l'hauré d'enterrar. Perquè, a un cadàver, per més que te l'estimis, si és cadàver, se l'enterra”.

- *Hòstia! Lucidíssim. I brutal.*

- Això ho diu l'any 56 o 57. Què va passar després? Que, efectivament, a través de El Club dels Novel·listes, es varen construir unes obres literàries que realment varen tenir públic. La Rodoreda, al seu públic, se'l va guanyar, no per cap maniobra editorial i mediàtica, sinó pel boca-orella. Això era un símptoma molt esperançador. Ara bé: als anys finals del franquisme i, sobretot, als anys primers de la democràcia, quan es produeix l'aparició d'un catalanisme que no és clandestí i en teoria es normalitza el país, el desencany que se'n va endur el meu avi fou fenomenal. Igual com va passar a molts que havien viscut durant la República. D'alguna manera, aquell desencany el va portar a la renúncia, una renúncia que va anar aparellada amb el cansament de la vellesa i de la malaltia. Com si hagués patit una segona derrota.

- *Qui feia responsable d'aquest gran desencany? La classe política, la societat, la cultura?*

- La cultura no, mai. Perquè ell creia, i ho va repetir sovint, que no té cap sentit aïllar la cultura de la societat. És a dir: una cultura no existeix per si sola. Fins i tot té una metàfora, a les *Cartes a Màrius Torres*, que ho explica molt bé. Diu més o menys: “Pensar que pot existir una cultura catalana sense res més que cultura catalana és com pensar que, a un arbre mort, n'hi ha prou amb aferrar-li flors per fer-lo reviure”.